

اندیشه‌های حقوقی

عرف و اجتهاد

دکتر علیرضا فیض

استاد دانشگاه تهران

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه : فیض، علیرضا، ۱۳۰۴
 عنوان و نام پدیدآورنده : عرف و اجتهاد/ دکتر علیرضا فیض.
 مشخصات نشر: تهران : مجد، ۱۳۸۸.
 مشخصات ظاهری : ص ۲۰۰.
 فروست : اندیشه‌های حقوقی؛ ۴
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۵۵-۴۹-۷
 مصحح : ابوالفضل احمدزاده
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 موضوع : حقوق (فقه) -- ایران.
 موضوع : اجتهاد (فقه) -- ایران.
 رده‌بندی کنگره : BP ۱۸۹ / م ۷ ۱۳۸۸
 رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۳۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۵۵۸۶۷۳

اندیشه‌های حقوقی (۶)

عرف و اجتهاد

دکتر علیرضا فیض

انتشارات مجد

مصحح: ابوالفضل احمدزاده

چاپ اول: ۱۳۸۷ تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۳۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است.

دفتر مرکزی:

خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای زاندارمیری، پلاک ۲۲۱

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۵۵-۴۹-۷
 ISBN: 978-964-2955-49-7

نمایشگاه‌های دائمی آثار حقوقی «مجد»

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۱۰، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت، تقاطع شهدای زاندارمیری، پلاک ۲۱۹ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۲

www.majdlaw.com

E-mail: majd@majdlaw.com

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور به طور منظم منتشر می‌شود.

مجموعه اندیشه‌های حقوقی

تألیف: آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی	حقوق خانواده	اندیشه‌های حقوقی (۱)
تألیف: آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی	حقوق مدنی و کیفری	اندیشه‌های حقوقی (۲)
تألیف: دکتر امیر حسین فخاری	حقوق تجارت	اندیشه‌های حقوقی (۳)
تألیف: دکتر ابوالقاسم گرجی	مفاهیم بنیادین	اندیشه‌های حقوقی (۴)
تألیف: دکتر مهدی شهیدی	مقالات حقوقی	اندیشه‌های حقوقی (۵)
تألیف: دکتر علیرضا فیض	عرف و اجتهاد	اندیشه‌های حقوقی (۶)

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	مقاله ۱ - اجتهاد و تاریخ آن
۱۲	سابقه تاریخی اجتهاد
۱۸	اجتهاد سنتی، و اجتهاد پویا
۱۸	فقه سنتی یا پویا
۲۳	شرائط اجتهاد
۲۳	الف: کلام
۲۴	ب: اصول
۲۵	ج: نحو
۲۵	د: صرف
۲۵	ه: زبان
۲۵	عربی
۲۵	و: شرائط برهان
۳۰	الف: شناخت اجتهادی:
۳۱	ب: لزوم علم به اصول اگر چه از راه تقلید
۳۱	ج: کفایت کردن ظن حاصل از خبر واحد
۴۳	تقلید
۴۵	تقلید در لغت
۴۷	تقلید از مجتهد زنده
۴۸	تقلید اعلم
۵۰	مقاله ۲ - عرف عقلاء (۱)
۵۰	چکیده
۵۰	کلید واژه
۵۱	مقدمه
۵۳	عرف
۵۴	اقسام عرف
۵۶	آیا مرتکزات عقلی، همان عرف عقلاء است

۵۶	آیا مرتکبات عقلی، همان عرف عقلاء است
۵۷	سابقه عرف عقلاء
۵۹	جنگ با عرف صحیح، غلط است
۶۱	عرف و دین و جامعه
۶۱	انواع احکام اسلام
۶۶	نظر امام خمینی رضوان الله علیه
۷۰	بحوث حول بناء العقلاء
	عرف‌ها و بناات عقلایی که در زمان حاضر (پس از عصر غیبت)
۷۱	در میان جوامع
۷۳	ادله حجیت عرف
۷۶	منابع و مأخذ
۷۷	مقاله ۳ - عرف عقلاء (۲)
۷۷	چکیده
۷۷	کلید واژه‌ها
۷۸	ادله حجیت عرف و نظر استاد مغنیه
۷۸	نظر آیت الله شهید صدر
۸۱	ایادی کلی عرف‌های عقلایی
۸۳	انواع تغییر حکم در پرتو عرف
۸۶	تغییر حکم در پرتو تغییر عرف
۹۰	منابع و مأخذ
۹۱	مقاله ۴ - پویایی فقه و اجتهاد در پرتو عرف یا در بستر زمان و مکان
۹۱	وظیفه مجتهدان و پژوهشگران در قبال مسائل جدید
۹۲	فقه در قلمرو حکم عقل و نقل
۹۴	گمشته‌ای که توان آن را یافت
۹۵	چرا دلیل انسداد حجّت نباشد
۹۷	زمان و مکان یعنی چه
۹۸	تعریف عرف
۹۹	تاریخ اجمالی عرف
۱۰۰	اقسام عرف

قرآن و عرف، و سنت و عرف	۱۰۳
عرف چگونه پا می گیرد و چگونه جا می افتد	۱۰۵
مبادی کلی احکام و اعراف چیستند؟	۱۰۷
انواع عرف عقلا از نظر حجیت	۱۱۳
نظر برخی علمای بزرگ درباره عرف	۱۱۵
مقاله ۵- فقه و اجتهاد در بستر زمان و مکان	۱۲۹
مقدمه	۱۲۹
گفتار اول: جاودانگی احکام و پویایی فقه	۱۳۲
۱-۱- جامعه متحول، فقه متحول	۱۳۲
۱-۲- پویایی فقه سنتی	۱۳۳
۱-۳- منظور از زمان و مکان در فقه	۱۳۳
۱-۴- قوانین و طبیعت انسان	۱۳۵
۱-۵- قوانین و طبیعت جوامع	۱۳۷
گفتار دوم: بنائات عقلایی و احکام عرفی	۱۳۹
۱-۲- قوانین اسلام در قلمرو حکم عقل	۱۳۹
۲-۲- دلیل عقل	۱۴۰
۲-۲-۱- پویایی فقه و عمل به دلیل عقل	۱۴۲
۲-۳- عرف	۱۴۳
۲-۳-۱- عرف و ارزش فقهی آن	۱۴۳
۲-۳-۲- ادله حجیت عرف	۱۴۶
۲-۲-۳- تقریر معصوم، و نظر امام	۱۴۹
مقاله ۶- ارزش مدرکات عقلی دلیل عقل	۱۵۲
دلیل عقل	۱۵۸
عدم ملازمه و اقوال در آن	۱۷۵
بحثی در قاعده اول	۱۷۶
بحثی در قاعده دوم	۱۷۶
مآخذ مقاله	۱۸۴
مقاله ۷- فقه مقارن	۱۸۶

- ۱۸۶ چاره جویی و تلاش برای رفع اختلافات فقهی
- ۱۸۹ مقارنه:
- ۱۸۹ فقه مقارن
- ۱۹۰ فرق میان فقه و فقه مقارن
- ۱۹۱ علم خلاف
- ۱۹۱ علم خلاف در آغاز میان مذاهب اهل سنت پدید آمد
- ۱۹۳ فرق میان فقه مقارن و علم خلاف
- ۱۹۴ فوائد فقه مقارن
- ۱۹۵ شناخت انگیزه‌های اختلاف میان فقها
- ۱۹۶ شناخت اصول فقه مقارن
- ۱۹۶ چاره جویی برای رفع اختلافات فقهی در طول تاریخ
- ۱۹۶ الف - ابن مقفع و تلاش او برای رسیدن به فقه دور از اختلاف
- ۱۹۷ ب - دو تن از خلفای عباسی در این تلاش
- ۱۹۸ ج - تلاش سلطان محمد عالمگیر در این راه
- ۱۹۸ د - تلاش دولت عثمانی
- ۱۹۹ هـ - تلاش محافل علمی مصر و سوریه

دیباچه

در باره فقه و اجتهاد بارها گفته‌ام و نوشته‌ام و باز می‌نویسم که فقه در ابعاد وسیع خود به دریایی ژرف و بی‌کرانه می‌ماند که ورود در آن و سیر و سلوک در مراحل مختلف آن و یافتن مقصد و مقصود در آن بسیار دشوار، بل محال می‌نماید.

پهنای گشاده و بیکران دریای فقه، همه جوامع بشری و کارهای زشت و زیبا و افعال خوب و بد و اعمال خیر و شر آنان را در بُعدهای گوناگون فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی و غیره در بر می‌گیرد و کسی یارای آن را ندارد که خود به تنهایی در آن بهنه، نشیمنگاه آرام و بی‌دغدغه و اضطراب بیابد که در آن قرار گیرد و در این دریای پر خروش و تلاطم به کندوکاو تحقیق و استنباط دست زند و به مرواریدهای گرانبهای احکام و قوانین دست یابد.

شناگران این دریا که فقهای صاحب مکتب‌اند، اگر استاد استادان و شیخ طائفه شیعه باشند و یا اگر علّامه زمان و سرآمد دوران، اگر یک روز و روزگاری می‌توانستند خود یک تنه بر مشکلات پیچیده آن پیروز گردند و شاهد موفقیت را به چنگ آورند، امروز نخواهند توانست از میان ورطه‌های خطرناک و موج‌های خروشان جان سالم به در برند و از کوشش‌های بی‌دریغ خود و استفراف و وسع خویش نتیجه منظور را بگیرند و خود را به مقصد برسانند. این کار بر آنان و برای هیچ کس میسر نیست که تنها در این ظلمات، گام بردارد و بی‌محابا پیش رفته و سرانجام به مقصود رسد.

بنابراین، در دریای بیکران احکام شرعی، غوطه خوردن و به همه چیزهایی که ابعادش عالمی را فرا گرفته، احاطه پیدا کردن و برای هر یک، پاسخی مناسب و عقل

پسند و دارای مصلحت یافتن، کاری است بسیار مشکل و دشوار، بل ناممکن و محال که از یک تن ساخته نیست مگر آن که گروهی دانا و توانا، کارگشته و تجربه دیده، بادوراندیشی و اخلاص؛ با معاونت و کمک به یکدیگر، موانع را از سر راه برداشته و آرزوی مشتاقان را برآورده سازند.

در آخر از مدیریت محترم مجمع علمی و فرهنگی مجد جناب آقای سید عباس حسینی نیک برای چاپ این اثر و نیز از شاگرد مصحح ام جناب ابوالفضل احمدزاده تقدیر و تشکر می‌نمایم.

علیرضا فیض

۱۳۸۸/۲/۸